

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

Մ Ո Գ Ե Ր

Յիսուսի ծննդեան նախօրեակին, արեւելքի կարգ մը երկիրներէն երեք մոգեր կուգան Երուսաղէմ, ստուգելու համար այն արտասովոր ծնունդը որուն աստղը տեսած էին իրենք: Այս պարագան տիեզերական հանգամանք մը կ'ընծայէ Յիսուսի ծննդեան, զայն տարածելով բովանդակ մարդկութեան հասկացողութեան:

Այդ որոնումը նոր չէր, զարեւր լեցուած էին այդ տագնապով: Լոյս որոնելու այդ ըզձանքը յաւիտեանական է, այսօր ևս այդ տագնապը աւելի քան երբեք սուր է, հակառակ երկինքը նուաճելու մեր բոլոր յաւակնութիւններուն, հակառակ երկիրը մեզ գերի ըրած ըլլալու մեր ստոյգ մեծամտութեան: Խորքը չէ փոխուած այլ ձեւը միայն: Աստղը լոյսի պաշտամունքին խորհուրդն է, վասնզի մոգերը տիեզերքի տաճարին քուրմերն էին, արգոնաւորդները լոյսին, երջանկութեան, մեծ գաղափարական դրութեանց խուզարկուներ: Այս որոնումը, արդիւնք հոգեկան պէտքերու, կը նախագրէ ընկերային կեանքի վատասերում եւ անկանոնութիւն, եւ այդ ձգտումին նպատակը եղած է միշտ նուաճելու նիւթին տիրապետութիւնը, եւ մեղմելու մարդկային տառապանքը: Բոլոր կրօնները, և մարդկային բոլոր սխրագործութիւնները իրենց զսպանակ ունեցած են յաւիտեանական այդ իրողութիւնը, Ծնունդէն առաջ և Ծնունդէն վերջ:

Մարդկային հոգին միշտ որոնեց լոյսը, և անոր մէջ խորհրդանշեց այն ինչ որ քիչ անգամ կը բացատրուի, որ էոյթն է կրօններու և իմաստասիրութեան, անորակելի զսպանակը գիտութեան: Լոյսը առաջին շնորհն է ստեղծագործութեան:

Մեծ բարեկարգիչ Ջրագաշտ յաւիտեանական կոչած էր լոյսը: Տիեզերքի Տէրը լոյս էր, և մարդկային հոգին յաւիտեանական արգոնաւորդն այդ լոյսին:

Բոլոր ժամանակներու աստղագէտներն ու մոգերը քուրմերը եղած են լոյսի այդ սպասին: Այս ըմբռնումով մոգերը կը գառնան աւելի քան սիրելի ու խորհրդաւոր, ինչպէս նաև այժմէական, վասնզի լոյսին տենչը կիրքն է միայն ազնուական հոգիներուն, և երջանկութիւնը՝ լոյսի զգեստ մը մեր գծախտ մարմիններուն վրայ:

Պիտի ուզէի փորձ մը ընել, ցոյց տալու թէ ինչպէս այդ ձգտումը կ'իրանայ աստուածայայտնութեան նախօրին, արեւելքի կարգ մը երկիրներու մէջ:

Ըսի թէ այդ որոնումը, այդ տագնապը, արդիւնք էին մարդկային ապերջանկութեան, ընկերային վատասերման, և որ իրողութիւն մը ըլլալէ աւելի բան մըն էր Արեւելքի մէջ, որուն դարաւոր պատմութիւնը մեզի ծանօթ է իր քմայքոտ, հեւքոտ ու արիւնոտ պատկերախաղերով: Ուր կեանքը մահուան կռիւթով քալած է, ուր կիրքն ու գազանութիւնը միշտ վարձատրուած են, և անարգարութիւնները անպատիտ մնացած, մարդը մղելով այս բոլորը ըմբռնելու անխորտակելի ձգտումին, որուն արտայայտչներն են քիչ մը բոլոր կրօնները: Մահէն անդին տեսնելը մարդ սորված է մահուան ճիրաններուն ներքե:

Այն օրերուն մարդը աւելի գծախտ էր. մարդկային ընկերութիւնը բաղկացած էր երկու իրարամերժ եզրերէ, իշխողներէ և գերիներէ, հարուստներէ և աղքատներէ, գիտուններէ և տգէտներէ:

Ճիշդ է թէ նախապատմական աղջամուղջին, Արեւելքի մէջ առաջին անգամ վառուեցան մարդկային քաղաքակրթութեան ճրագները. այդ լոյսերու հայրենիք հանդիսացան հեռաւոր Հնդկաստան, Նիլպոտոս, և հարաւային քանի մը զետահովիտներ, ուր նախնական մարդը աւելի մեծ յարմարութիւններ գտաւ բնութեան դէմ կռուելու, իր կացութիւնը բարեփոխելու, և ստեղծելու քաղաքակրթութիւններ, որոնց փառաւոր մնացորդներու վրայ աշխարհ ցարդ հիացումով չէ դադրած նայելէ:

Բայց ի՞նչ էր այդ քաղաքակրթութեան ոգին, ի՞նչ կուտար ան տառապալիւծ բաղմութեան որ իբրեւ ստրուկը կը ջանար և կը նիւթէր միայն պետութեան փառքին համար: Մարդերու այդ մեծ զանգուածը մէկ պարտականութիւն ունէր միայն՝ աշխատիլ,

և մէկ պարտաւորութիւն՝ հնազանդիլ։ Արեւելքի այդ հարուստ և արդասաբեր երկիրներում յաճախ յեղաշրջումներ եղան, բայց բոլորն ալ վերէն կը սկսէին, և չէին հասներ զանգուածին։ Նիւթական քաղաքակրթութեան մը արդիւնք եղող հսկայ քաղաքներ, բուրգեր, և յիշատակարաններ, ամուր մինչև այսօր, պերճախօս վկաներն են անորակելի դժբախտութեան մը։

Չկար հասարակական և անհատական
ղարգացման գաղափար, և ուէ ընդնշմա-
րում ազատութեան մասին. ամէն տեղ
բռնութեան լուծն էր ծանրացած, դան-
դուածները հազիւ կը տարբերէին անասուն-
ներէն:

Աւանդուածութիւնը թէեւ անյարիր, բայց
չծերացող պատմութիւնն է ժողովուրդներե-
րու, երբեմն աւելի լայն չափով խտացու-
ցած իր մէջ դարերու ոգին: Եւ աւանդու-
ածութիւնը այդ մոգերը կը բերէ մարդկային
փարթամ կեդրոններէն, հինցած քաղաքա-
կրթութիւններու ոստաններէն, խորհրդա-
ւոր ու հեռու Հնդկաստանէն, Միջագետ-
քէն, և ոսկի գետերու, ու արի արիւններ-
բու երկիր Պարսկաստանէն: Համատարած
այդ խաւարին մէջ իբրեւ սպասման խոր-
հրդանիշ կը կենան անոնք, աւանդապահ-
ները ոչ միայն հին կրօնին, իմաստութեան
և գիտութեան, այլ և միտքն ու խղճատան-
քը մարդկութեան, տառապագին թրթռա-
ցումը իր կարիքներուն, արգոնաւորդներ
երջանկութեան, փնտռելով երկնքին վրայ
մարդկային ճակատագիրը լուսաւորող աստ-
ղեր, ա՛յն ինչ որ երկիրը չի տար:

Ու մուտք բայց խորհրդաւոր գիշերուան մը միջոցին, ինչպէս կը պատմեն գիրքեր, անոնք երկնակամարին վրայ կը նշմարեն անսովոր լոյս մը: Ուազազ ու գեղեցիկ են արեւելքի գիշերները, իրենց մոյգ կապոյտով և աստղերով, և խորհուրդին ու վսեմին սիրահար հոգիները հոն գտած են միշտ դոյզն կազդոյն ու սփոփանքը իրենց տենչերուն: Արեւելքի երկիրները միշտ հայելիացուցած են իրենց խաղաղ խորութիւններուն մէջ այն ինչ որ անպարագրելի է տարածութեամբ և անչափելի ժամանակով, խորունկ լուութեամբ, զերթ մահ, բայց կենդանի յաւիտենականութեամբ, նման լոյսի: Մի՛ գարմանաք որ կատարելութիւնն ու յաւիտենականութիւնը խորհրդանշուին երկին:

քով ու լոյսով, մի՛ վարժանաք երբ երկին-
քը ցուցուի իրբն աթոռը կեանքի յաղթա-
նակին, մի՛ վարժանաք որ երկնակամարը
պճնող աստղերը իրենց խորհրդաւոր շար-
ժումներով կարենան հեգել մարդկային ա-
պագան, իր խորհրդաւոր ճակատագիրը։
Մոգերը այդ երկնագրութիւնները կարգա-
ցող զպրապետներ են հին աշխարհի։ Նոր
աստղը գտնուած բանալին է երկինքներու
զարպասին, մարդկային ապագայ երջան-
կութեան։

Զգած Սրեկէլքի խաղաղ գիշերները, ձեռքած իրենց աստղադիտարաններն ու աստղերը հէքեաթ գեղեցկութեամբ մոգեր կը հետապնդեն Աստղը օրերով ու գիշերներով։ Ամէն տեղ ուր լոյսը կ'առաջնորդէ գիրենք, կը տեսնուի ու կը զգացուի մարդկային խորունկ թշուառութիւն։ Աւազով ծածկուած խրճիթներէն մինչև բերդերն ու ապաստանարաններն իշխաններու, պալատներու շքեղութենէն մինչև բարձունքները բուրգերուն, նոյն լացն է որ կը լսուի։ Եւ Աստղի պայծառ բայց տխուր լոյսին մէջ երկրնքէն հեռացող երկիրը կը նմանի մխլթարութեան կարօտ ցաւի տան մը։

Երուսաղէմ ուր կ'առաջնորդուին իրենք
երկար ու տաժանագին ճամբորդութենէ մը
յետոյ, տարբեր չէր այն երկիրներէն, ուրկէ
անցած էին, իր վիճակով ու ճակատագրով։
Արեւմտեան կեսարաներու արիւնոտ ծիրանիին
շուքը կը տիրէր հոն չարագուշակ մարդու
մը իշխանութեամբ։ Ոճիրներով լեցուն,
վաւաշոտ ու կասկածամիտ Հերովդէսը,
ծարաւ ոսկիի և փառքի, մին էր այն հրէշ-
ներէն որոնք իրենց ծնունդով կ'եղբայրա-
նան անապատի իժերուն և աղուէաներուն։
Մոգեր շուտով կրցին ճանչնալ զինք, ընտա-
նի ըլլալով անոր տիպարին արդէն այլուր

Աւետարանը կը պատմէ թէ պահ մը
Աստղը կորսուեցաւ անոնց տեսողութենէն.
կը խորհիմ թէ մարգարէները սպանող քա-
ղաքին մեղքն էր որ այդպէս կ'ամպանար
ընդմէջ երկնի և երկրի:

Անտարքեր է երուսաղէմը սակայն ու
կղզիացած, անմասն այս որոնումէն, և ան-
հաղորդ օտար ազգերու: Ան որ դարերով
իրեն գեր էր տուած Աստուծոյ խօսքին ըն-
դունարանը ըլլալու, ուրիշ խօսքով երկնքի
լոյսին պահպանիչը մեր այս աշխարհի մօշտ
գժարախտութեանց վերեւ: Իսրայէլը կը սպա-

սէր, մինչ ուրիշ ժողովուրդներ կը տարածուէին, կը տիրապետէին, կը միաձուլուէին ու կ'որոնէին: Ինչ փոյթ թէ օտարները կ'իշխէին Ս. Երկրի մէջ, և թէ կ'ուշանար Իսրայէլի փրկութիւնը: անստոյգ այս ներկայի դէմ Իսրայէլը կը սպասէր: Սակայն իր ըսպասումը փոխանակ ըլլալու զիտակից ու արգաւանդ ըմբռնումը ապագային, կը դառնար տակաւ ետապաշտ ու կղզիացնող: Իսրայէլը մոռցած էր իր փրկութեան օրը, որու մասին խօսեցան իրեն այնքան մարդարէներ, անիկա սպասեց, և տակաւին կը սպասէ Իսրայէլի փրկութեան ու ինքզինքն իշխանին:

Բայց աշխարհ չի կրնար սպասել, և յանձին մոգերու կը փնտռէ: Ու մոգերը չեն կրնար սպասել աշխարհին դէմ իր պարխապներուն և սրտին դուռները զոցող երուսաղէմի մէջ: Հին մատեանները Բեթզեհէմը կը մատնանշէին իբր վայր ծնող Աբքային, ու մոգերը թօթափելով իրենց ոտքերու փոշին սրբազան քաղաքի դուռներուն՝ կը մեկնին դէպի Բեթզեհէմ:

Աստղը դարձեալ կ'առաջնորդէ զիրենք. խաղաղ են դաշտերը մթնախալոյտ երկնակամարին ներքեւ: Հովիւներ, բնութեան այդ աննկղ զաւակները իրենց հօտերուն քովին ընկողմանած, կը շնչէին անդորութիւնը այդ խորհրդաւոր գիշերուան: Եւ Աստղը կը շողար բարախուն սրտի մը պէս ու կ'առաջնորդէր զիրենք: Հովիւներու և ոչխարներու աչքերուն խորը երկնքի պատառիկներ կը ցոլցնէին. բոլորը Աստղին կը նային զարմացած, և մոգերուն՝ որ անոր կը հետեւին երկիւղածօրէն: Երկինքը երբեք չէր եղած այնքան լուռ ու խօսուն, և այնքան մօտ մարդերու:

Աստղը կ'առաջնորդէ զիրենք այլի մը մուտքին, որուն խորը յարդի մը գէղին վրայ, կը ննջէ խանձաբուրուած նորածին մը: Կին մը, երկինքէն վար ինկած հրեշտակի մը նման կը հսկէ, և ծերունի մը որ կ'երազէ, հակառակ իր յառաջացած տարիներուն, և ճերմակ մազերուն, օրոնք կը թուէին ըսել թէ երազելու ժամանակը վաղուց անցած է արդէն:

Մոգերը կը հասկնան այլին վրայ փալիւրող Աստղին և բացօթի երկնքին խորհուրդը: Կը զգան թէ երկնքին մէջ հորիզոն մը բացող Աստղին ներքեւ ծնող Մանուկը,

պիտի բանար նոր երկինք մը մը հողիներու մէջ: Թէ աշխարհի մէջ բան մը պիտի փոխուէր, թէ այս տկար մանուկին ետեւ երկինքը կար աւելի խոր ու խօսուն, քան Միջագետքի գիշերներուն, և առջեւ ապագան. զի Մանուկը մօտ է աւելի երկնքին, ինչպէս երիտաւարը աշխարհին: Կը զգան թէ այս տկար ու զոյգողացող Մանուկը իր անորոշ ապագայով, պիտի ըլլար լոյսը աշխարհին, սիրոյ ոսկի օղակը երկնքի և երկրի, մարդուն և Աստուծոյ միջեւ խղուած շղթային: Թէ անօրօրան այս Մանուկը իրեն իբրեւ օրօրոց ընտրած էր բովանդակ աշխարհը: Թէ ան մարմնացած սէրն էր, աշխարհը տաքցնող ոգին, որ այս խաղաղ գիշերով կը բանար երկնքին սիրտն ու մարդուն արգանդը:

Կը խոնարհին նորածինին առջև՝ անոր ընծայելով խորհրդաւոր նուէրներ, պատրաստուած ո՛վ գիտէ որ ծիրանածինին համար: Եւ անոնց հետ միասին կը խոնարհին կրօնն ու իմաստութիւնը հին աշխարհին:

Այս տարօրէն գեղեցիկ և սրտառուչ տեսարանին մէջ կուգան հովիւները, մինչ վերը երկնքին մէջ կ'երգեն հրեշտակներ: Ո՛րքան պիտի ուզէի որ երկնքի ու երկրի այս հաշտութեան վրայ Աստղը փշուր փշուր տարտղնուէր լուսակապոյտ երկնքին մէջ, գրելու համար դարերով սպասուած կախարդական պատգամը, «Փառք ի բարձունս Աստուծոյ, և յերկիր խաղաղութիւն ի մարդիկ հաճութիւն»:

Ե.Դ.ՇԷ. Վ.Ս.Գ.Ա.ՊԵՏ

ԽՈՐՀՈՒՐԳ ԵՒ ԽՕՍՔ

Պատեալմը, արեան ծաւալով եւ ուրիշ ինչ գեղ մղուած ասեմ՝ միակ խաղն է, զոր, վերջացած պահուն, երկու կողմերն ալ կորսնցուցած կ'ըլլան արդէն. բայց երբ ժողովուրդ մը կամ անհաս մը ինք իր մէջ եւ գաղափարական գեցնի վրայ կը կատարէ զայն, իմացական եւ բարոյական կորովի այն ազնուական կիրառութիւնն է, որուն հետեւանքը փրկարար է անվրէպ:

ԹՈՐԳՈՍ ՊԱՏՐԱՐՔ